

KENNIS VAN KENNIS
Een ontwikkelingsonderzoek in
didactiek van filosofie

(Knowledge of knowledge
A study on curriculum development
in philosophy.
With a summary in english)

Proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Rijksuniversiteit te Utrecht
op gezag van de Rector Magnificus, Prof.dr.J.A.van Ginkel
ingevolge het besluit van het College van Dekanen
in het openbaar te verdedigen
op 17 november 1989 des namiddags te 16.15 uur

door
Josephus Petrus Antonius Maria Kessels
geboren op 19 maart 1948 te Lieshout

Promotoren: Prof.dr.F.R.Heeger, Prof.dr.J.S.ten Brinke
Co-promotor: Dr.P.Mostert

Dit onderzoek werd mogelijk gemaakt door het Innovatiefonds van de
Rijksuniversiteit Utrecht.

"Dat zou wat moois zijn, Agathon, als het met kennis zo gesteld was dat zij,
wanneer we elkaar naderden, vanuit de vollere in de legere overliep, zoals het
water in de bekers door een wollen draad vanuit de volle in de lege stroomt."
Plato, Symposium 175 d.

Voorwoord

Dit onderzoek is een exploratief ontwikkelingsonderzoek in didactiek van filosofie. Het geeft een beschrijving van het hele proces van filosofie doceren op inleidend niveau, zoals zich dat in één ontwikkelingsproject heeft voltrokken: van het ontwerpen en construeren van het lesmateriaal, via het uitvoeren van de lessen, tot het toetsen en evalueren van de resultaten. Bij elk onderdeel worden de didactische en filosofische moeilijkheden besproken en in een theoretisch kader gezet. Het voordeel van deze benadering is dat er een totaaloverzicht ontstaat, het nadeel dat interessante punten of specifieke moeilijkheden slechts beperkt kunnen worden uitgewerkt. Het voordeel weegt op dit moment zwaarder. Ontwikkelingsonderzoek is ten aanzien van filosofie namelijk nog niet eerder gedaan, noch in Nederland, noch voorzover mij bekend in het buitenland. Daarom moest dit eerste onderzoek ook noodzakelijkerwijs een exploratief karakter hebben.

Het onderzoek is uitgevoerd door een team. In de navolgende bladzijden heb ik het dan ook herhaaldelijk over "wij", niet als pluralis majestatis, maar als indicatie van het team. Om misverstand te voorkomen zij hier echter vermeld dat de opzet, de invulling en de evaluatie van het onderzoek van mijn hand zijn en geheel voor mijn rekening komen. De kern van het team bestond, behalve uit mijzelf, uit dr.P.Mostert, die van meet af aan het onderzoek begeleidde en veel waardevolle adviezen verstrekke, en uit drs.A.P.van der Kam en drs.J.Tollenaar, medeontwerpers van de cursus kennistheorie De zaak Arlet. Deze laatsten hebben de cursus in hun leerplan opgenomen, waardoor de werking ervan in de praktijk onderzocht kon worden. Zij hebben ook hun medewerking verleend aan de evaluatie. Daarnaast heb ik veel hulp en steun gekregen van prof.dr.J.S.ten Brinke en prof.dr.F.R.Heeger, die tezamen met dr.Mostert mijn begeleidingscommissie vormden. Dank ben ik ook verschuldigd aan prof.dr.J.P.van Bendegem, A.Berkien, D.Boonstra, drs.A.van Burg, dr.H.Franssen, prof.dr.J.P.M.Geurts, drs.E.Heijerman, dr.J.Koeze, dr.K.L.van der Leeuw, prof.dr.H.Roelants, J.Schiereck, drs.F.Swart, dr.A.Visser, prof.dr.G.H.de Vries, dr. Th.Wubbels, en aan het Noordelijk Avondcollege te Groningen en de Christelijke Scholen-gemeenschap Oude Hoven te Gorinchem.

De vertalingen van citaten in de lopende tekst zijn van mijn hand.

September 1989
Jos Kessels

Inhoudsopgave

Uitgewerkte inhoudsopgave	7
1 - Inleiding en probleemstelling	
1 - Moeilijkheden	12
2 - Lesmateriaal	14
3 - Een discussie over teksten en oefeningen	16
4 - Lezing zonder lering	18
5 - Doel en plaats van het onderzoek	19
6 - Opzet van het onderzoek	24
2 - De ontwerpfase	
1 - Kennistheorie	28
2 - Inhouden	28
3 - Ingangen	30
4 - Doelstellingen	32
5 - Impasse	33
3 - Curriculumtheorie en kennistheorie	
1 - Het nut van modellen	35
2 - Dewey's onderscheid: achteraf is niet hetzelfde als vooraf	37
3 - Ryle's onderscheid: weten dat is nog geen weten hoe	39
4 - Polanyi's onderscheid: expliciteerbare en niet-expliciteerbare kennis	41
4 - De constructiefase	
1 - Het praktische probleem	45
2 - De overbrugging	46
3 - Het filosofische probleem	48
4 - Inhoudelijke-structuur analyse	51
5 - De hiërarchische opbouw	53
5 - Het probleem van de methode	
1 - De traditionele methoden	58
2 - Onderzoekend leren	61
3 - Een discussievoorbeeld	64
4 - Begrippen en procedures	67
5 - De uiteindelijke doelstellingen	71
6 - Het proces in de klas	
1 - De plaats van het primair-secundair probleem	75
2 - Het groepswerk	77
3 - Analyse	85
4 - Specifieke moeilijkheden	89
5 - Het klasgesprek	94
7 - De toetsing	
1 - Toetsing en doelstellingen	102
2 - De toetsconstructie	104
3 - Resultaten	109
4 - Evaluatie	114
8 - Overige resultaten	
1 - De resultaten van pretest en posttest	121
2 - De leerlingenevaluatie	126

3 - De leerlingeninterviews	128
4 - De docenteninterviews	130
9 - Commentaar van deskundigen	
1 - Inleiding	135
2 - Is de cursus (te) eenzijdig?	136
3 - Is de cursus (te) eenzijdig? II	140
4 - Overige vragen	144
10 - Conclusies	
1 - Inleiding	151
2 - Onderzoeksvraag 1	152
3 - Onderzoeksvraag 2	153
4 - Overdraagbaarheid	155
5 - De verhouding tussen filosofie en didactiek	156
Bijlagen	
1 - De zaak Arlet , inhoudsopgave	164
2 - De zaak Arlet, doelstellingen en begrippenlijst	165
3 - Lesmateriaal uit De zaak Arlet, H.2 §3	167
4 - Proefwerk 1, vraag 1-3 plus antwoordmodel	171
5 - Enkele antwoorden op vraag 3 proefwerk 1	174
6 - Overzicht van de cijfers van proefwerk 1	177
7 - Pretest-posttest, eerste versie	179
8 - Pretest-posttest, tweede versie	182
9 - Leerlingenevaluatie	185
Summary in english	188
Lijst van aangehaalde literatuur	190
Curriculum vitae	194